

JAN KOSMOWSKI MIC

Warszawa

STARORUSKA TRYLOGIA PASCHALNA

Wacław H r y n i e w i c z OMI. *Chrystus zmartwychwstał. Motywy paschalne w pismach metropolity Iłariona (XI w.)*. Warszawa: „Verbinum” – Wydawnictwo Księży Werbistów 1995 ss. 263.

T e n ż e. *Staroruska teologia paschalna w świetle pism św. Cyryla Turowskiego*. Warszawa: „Verbinum” – Wydawnictwo Księży Werbistów 1993 ss. 202.

T e n ż e. *Cyryl Turowski (XII w.) Homilie Paschalne*. Przekład z języka cerkiewnosłowiańskiego i komentarz Wacław Hryniewicz OMI. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża 1993 ss. 107.

Odnotowane wyżej trzy tomy składają się na swoistą staroruską trylogię paschalną¹ Stanowią one cenną edycję źródeł i komentarzy dotyczących teologii i kultury duchowej Starej Rusi, które są ciągle jeszcze mało znane w Polsce. (Nie licząc bardzo wąskiego grona specjalistów).

Tom pierwszy (*Chrystus zmartwychwstał*) stanowi swoistą monografię dotyczącą metropolity Iłariona. Część pierwsza tomu nosi tytuł „Metropolita Iłarion – staroruski kaznodzieja i teolog” Na tle szeroko omówionej pisarskiej działalności Iłariona (rozd. II) i w kontekście sytuacji kościelnej na nowo ochrzczonej Rusi (rozd. I i III) Autor opracowania omawia szeroko paschalne wątki Iłarionowej wizji dziejów ludzkości (rozd. IV). Rozdział ten rozpoczyna się bardzo ważnym paragrafem zatytułowanym „Historiozofia Iłariona a wymogi hermeneutyki” (Dopiero kolejne paragrafy przynoszą analizę teologicznych wątków pism Iłariona). Tego typu wprowadzenie metodologiczne było niezbędne, by zdystansować się od tendencyjnej interpretacji pism Iłariona, podejmowanej jeszcze do niedawna przez badaczy marksistowskich, zwłaszcza radzieckich.

Część druga tomu nosi tytuł „Pisma metropolity Iłariona. Przekład i komentarz” Zawiera ona pierwsze pełne tłumaczenie na język polski wszystkich pism metropolity Iłariona, znanych pod nazwą *Słowa o Prawie i Łasce*. Autor opracowania – W Hryniewicz – podkreśla, że nie jest filologiem-rusycystą. Okazało się wszakże, że dzięki jego znajomości języka cerkiewnosłowiańskiego i kompetencji teologicznej w zakresie teolo-

---

¹ Wyszczególniono je powyżej nie w układzie chronologicznym, lecz rzeczowym.

gii wschodniej otrzymaliśmy przekład wierny, staranny, współczesny i bogato skomentowany. Przypisy świadczą o ogromnym trudzie translatorskim Autora przekładu i opracowania. (Szkoda, że Wydawca nie umieścił przypisów pod tekstem, co ułatwiłoby lekturę). Czytelnik przystępujący do lektury pism Iłariona po lekturze pierwszej części tomu docenia wartość całej monograficznej pracy W Hryniewicza dotyczącej Iłariona. W gruncie rzeczy w książce tej otrzymujemy żywy wykład teologii staroruskiej w jej nastarszej (XI-wiecznej) warstwie, ze szczególnym nachyleniem paschalnym.

Dwa kolejne tomy odnotowane wyżej prezentują podobne podejście badawcze do innego przedstawiciela teologii staroruskiej (tym razem XII-wiecznej) – Cyryla z Turowa.

Tom drugi jest monografią na temat teologii staroruskiej na przykładzie pism Cyryla Turowskiego. Rozpoczyna się on rozdziałem zatytułowanym „Specyfika teologicznego dziedzictwa dawnej Rusi” Jest to bodaj pierwsze tego typu opracowanie w języku polskim² Jego zwięzłość i przejrzystość ma wielkie znaczenie dla badaczy kultury duchowej Starej Rusi, historyków, historyków literatury, teologów. Podobnie cenny dla hermeneutyki literatury staroruskiej jest rozdz. IV: „Cyryl Turowski jako komentator Pisma świętego” Dla badaczy teologii staroruskiej dużą wartość posiada natomiast rozdz. VIII: „Znaczenie teologii Cyryla Turowskiego”

Całość tomu drugiego trylogii stanowi cenne wprowadzenie w teologię i kulturę duchową Starej Rusi w ogólności i w lekturę pism Cyryla z Turowa w szczególności.

Tom trzeci trylogii przynosi przekład ośmiu Homilii paschalnych Cyryla Turowskiego. Sam tekst przekładu poprzedzony jest krótkim „Wstępem” Przekład (wierny, a jednocześnie współczesny) zaopatrzony jest w bardzo obszerny i bogaty komentarz³ Jest to komentarz przede wszystkim teologiczny (choć nie pozbawiony także uwag natury filologicznej). I jest to bardzo cenna pomoc do lektury Homilii, które bez komentarza nawet w przekładzie byłoby trudno zrozumieć⁴

² Tego typu stwierdzenie nie ujmuje niczego wartości opracowań (w tym W. Hryniewicza) zawartych w tomie: *Teologia i kultura duchowa Starej Rusi*. Red. W Hryniewicz, J. S. Gajek. Lublin 1993. Wartość wspomnianego opracowania (tzn. rozdziału I recenzowanej książki) polega m.in. na jego syntetycznym charakterze.

³ Chwała Wydawnictwu św. Krzyża, że komentarz umieściło na dole każdej strony. Inaczej trudno sobie wyobrazić lekturę tej książki.

⁴ Obowiązek recenzenta nakazuje wskazać dostrzeżone niedokładności w komentarzu, czy nawet w przekładzie. Wydaje się, że wyrażenie *artusnyj chłėb* (s. 44 przypis 21) należało przetłumaczyć jako „chleb paschalny” lub „chleb kwaszony”, lub też po prostu „chleb” Nie jest to w żadnym razie chleb przaśny. (Święcony w noc paschalną *artos* to chleb kwaszony, czyli żywy – znak zmartwychwstania). W *Pełnym słowniku cerkiewnosłowiańskim*, opracowanym przez G. Diaczenkę, czytamy: *artos – chłėb kvasnoj, v otlićie ot oprėsnokov iudejskich*. I dalej: „Chleb ten poświęca się poprzez specjalną modlitwę w dzień św. Paschy [...] Artos przypomina wierzącym o przebywaniu z nami zmartwychwstałego Zbawiciela” (*Polnyj cerkovno-slavijskij slovar' (so vneseniem v nego važnějšich drevne-russkich slov i vyražėnij)*). Sostavil Grigorioj Diaćenko. Moskva 1993 s. 23).

Całość tomu zamyka „Bibliografia” Wielkiej pracy wymagało zestawienie patrystyczno-bizantyjskich źródeł Homilii Cyryla (s. 102-103). Zestawienie to stanowi doniosłą pomoc dla badaczy literatury staroruskiej, i to nie tylko w Polsce.

Po lekturze przekładu Homilii paschalnych Cyryla Turowskiego, a zwłaszcza komentarza towarzyszącego przekładowi można szczerze życzyć, by podobne wydania mogły się ukazać w innych językach, zwłaszcza w językach wschodniosłowiańskich. Można by wręcz postulować przekład komentarza na język ukraiński, białoruski czy rosyjski.

Trzeba by też postawić pytanie, co zrobić, by ten cenny tom trylogii mógł dotrzeć do szerszego grona badaczy. O ile wiadomo, tom, wydany w okresie wakacji 1993 r., trafił do przypadkowych nierzadko nabywców i nieosiągalny jest dla większości historyków Kościoła, historyków literatury czy teologów.

Odnotowując ukazanie się trzech pozycji z zakresu staroruskiej teologii paschalnej, należy jeszcze pogratulować Wydawcom: Wydawnictwu „Verbinum” z Warszawy i Wydawnictwu św. Krzyża z Opoła, że były one gotowe zainwestować w pozycje mające duże znaczenie kulturowe, ale na pewno mało opłacalne komercyjnie. Należy odnotować też staranną formę graficzną wszystkich trzech tomów. Szczególnie staranna jest szata graficzna pierwszej pozycji (o metropolice Iarionie), wydana najpóźniej.

Należy ponadto życzyć Wydawnictwu „Verbinum”, by zechiało w przyszłości zamieszczać przypisy na dole każdej strony.

Z pełną satysfakcją można stwierdzić, że poprzez edycję prezentowanej „staroruskiej trylogii paschalnej” prof. Wacława Hryniewicza wiedza z zakresu teologii i kultury duchowej Starej Rusi została w sposób znaczący ubogacona. Trylogia stanowi ważny punkt odniesienia w dalszych interdyscyplinarnych badaniach kultury Starej Rusi. Można oczekiwać, że sięgną po tę trylogię słowianoznawcy i historycy literatury. Należałoby oczekiwać, że sięgną po nią także historycy Kościoła i teologowie.

Ukazanie się trylogii z zakresu teologii staroruskiej stanowi też ważne wydarzenie w płaszczyźnie ekumenizmu. Trylogia ukazuje bowiem bogactwo kultury duchowej i teologii siostrzanego Kościoła ruskiego, zarówno w okresie przed podziałem, jak i po podziale. Byłoby rzeczą pożądaną, by trylogia ta dotarła do rąk nie tylko badaczy, ale i „szeregowych” chrześcijan i pogłębiła ich znajomość duchowej kultury wschodniosłowiańskich braci.

I. Srezniewski w swym *Słowniku języka staroruskiego (Slovar' drevnerusskogo jazyka. Tom 1. Čast' 1. Moskva 1989 kol. 28)* podaje znaną na Rusi formę: *artus*, od której pochodzi cytowane *artusnyj chléb*.